Особливої частини КК (не першого). Тобто він не може відігравати роль додаткового об'єкта. Так само (зважаючи на свою значущість) він не може виступати і як основний безпосередній об'єкт відповідних кримінальних правопорушень, оскільки заподіяння або створення загрози спричинення шкоди державному суверенітету одразу має орієнтувати на необхідність застосування певної статті із Розділу І Особливої частини КК, а не з якогось іншого розділу. У зв'язку із викладеним вважаємо за можливе підтримати позицію, згідно з якою систему злочинів проти державного суверенітету утворюють лише ті, що містяться в Розділі І Особливої частини КК (наприклад, ст.ст. 110, 110[2], 111 КК [4, с. 13]).

Викладене дозволяє стверджувати, що:

– державний суверенітет і конституційний лад є окремими, «самостійними» структурними частинами національної безпеки, через що одне із цих понять не може охоплювати інше (або охоплюватися іншим);

– охорона державного суверенітету і конституційного ладу нормами Розділу І Особливої частини КК може здійснюватися на якомусь одному рівні – або видового або основного безпосереднього об'єкта;

– державний суверенітет (так само як і конституційний лад та інші складові основ національної безпеки України) не може виступати ні як основний безпосередній, ні, тим паче, як додатковий безпосередній об'єкт жодного із кримінальних правопорушень, що розташовані законодавцем поза межами Розділу І Особливої частини КК.

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. Верховна Рада України: оф. вебсайт. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19 (дата звернення 23.02.2026).
2. Кубальський В. Н. Поняття і система кримінальних правопорушень проти державного суверенітету України. *Правова держава.* Київ. 2025. Вип. 36. С. 538–547.
3. Дацюк В. Б. Загальна кримінологічна характеристика злочинів проти суверенітету та територіальної цілісності України. *Конституційний та міжнародний правовий механізм передачі частини суверенних повноважень держави національним інститутам:* монографія / за заг. ред. М. В. Савчина. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2016. Розд. 4, підрозд. 4.1. С. 163–182.
4. Носач А. В. Кримінологічне забезпечення захисту державного суверенітету і територіальної цілісності України: реферат дис. … д-ра юрид. наук. Харків, 2022. 37 с.

Тетяна ЧЕХОВИЧ
науковий співробітник
Навчально-наукової лабораторії
дослідження проблем забезпечення
прав осіб, які постраждали від війни,
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, доцент

ОСНОВНІ УМОВИ ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституція України містить низку положень, за допомогою яких підкреслюється те величезне значення, яке мають права та свободи людини і громадянина у сучасній державі. Насамперед у цій частині треба згадати про ст. 3 Основного Закону нашої держави, яка закладає фундамент для розуміння ролі і місця інституту прав та свобод людини і громадянина у сучасній демократичній, соціальній та правовій державі. Нагадаємо, що у названій статті йдеться про наступне: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

Процитовану норму Конституції ми хотіли б, у певному розумінні, порівняти із

положенням ст. 1 Основного Закону Федеративної Республіки Німеччини, в якій сказано: «Людська гідність є недоторканною». Ця стаття була «народжена» тими жахіттями, які пережила і в яких брала участь Німеччина (частина її населення) під час Другої світової війни. Фізичне знищення мільйонів євреїв та представників інших національностей, захоплення інших держав, примусова праця, нелюдські медичні експерименти – це лише невеликий перелік того, у чому проявився націонал-соціалістичний режим на чолі з Гітлером. Очевидно, що нова, повоєнна Німеччина хотіла довести усім і кожному, що влада зробить усе можливе, аби подібне більше не повторилося. І першим запобіжником для цього стала процитована вище стаття 1 Основного Закону, яка поставила у центр взаємовідносин держави і людини її гідність. Гідність стала найвищою соціально-правовою цінністю, основним виміром для оцінки меж втручання держави у життєдіяльність людини. І при цьому викладене стосується не лише Німеччини. Можна без перебільшення стверджувати, що людська гідність набула на сьогодні характеру цінності глобалізаційного рівня, яку визнають, поважають та захищають усі держави, які сповідують демократію, правову державність та людиноцентризм.

Стаття 3 Конституції України у своєму змісті також містить термін «гідність», який, однак, вжито після категорій «життя», «здоров'я», «честь». У цій частині хотілося б відзначити декілька аспектів: по-перше, дуже важливо, що про гідність людини згадується у перших статтях Конституції. Тим самим підкреслюється її принципове значення у сучасному світі. По-друге, і це вже гірше, гідність не «винесено» на перше місце у системі цінностей; вона, якщо так можна сказати, поступилася місцем життю та здоров'ю людини. З одного боку, подібна позиція начебто зрозуміла, адже саме життя особи претендує на найвищу сходинку у системі цінностей. Однак з іншого – хочеться запитати: а чи можна вести мову про життя людини як про дійсну цінність, якщо останній не забезпечено належного (людського) рівня гідності? На наш погляд, ні. У зв'язку з цим хотілося б особливо підкреслити нашу позицію, яка зводиться до того, що саме людська гідність має бути визнана основою основ для усіх інших цінностей, які визнає українська держава і які вона зобов'язується утверджувати та забезпечувати.

Сформульований висновок необхідно застосувати і до інституту «прав та свобод людини і громадянина». Права та свободи, на наше переконання, мають будуватися на першоджерелі, яким, власне, і є людська гідність. Інакше кажучи, людська гідність являє собою камертон для налаштування змісту, меж реалізації та обсягу гарантій прав та свобод людини і громадянина. Викладене має саме безпосереднє відношення до назви цього виступу і може бути перефразоване наступним чином: основним критерієм, який визначає припустимі межі обмеження прав та свобод людини і громадянина, є людська гідність. Якщо під час обмеження права чи свободи їх носій перетворюється із суб'єкта на об'єкт державного впливу, то таке обмеження є неприпустимим. Наведений висновок у повній мірі узгоджується з розумінням людської гідності, яке сформувалося у західноєвропейській конституційно-правовій думці [1, с. 92].

При цьому необхідно особливо підкреслити, що людська гідність та її обсяг не можуть знаходитися у залежності від тих або інших політичних, економічних чи інших відносин, які мають місце у державі. Відповідно і в умовах воєнного стану обсяг людської гідності, а також її значення мають залишатися незмінними.

---

1. Основні права людини: німецько-український правовий вимір : монографія / за ред. Мельника Р. С. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 404 с.